

UDK 821.163.6.09-31 Cankar Iz.

Matija Ogrin

Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede v Ljubljani

O DVEH VERZIJAH ROMANA *S POTI*. RAZLIKE, PRIKRITE V VRSTICAH

Izidor Cankar je roman *S poti* objavil dvakrat (1913, 1919). Obstoj dveh nekoliko različnih verzij romana doslej ni vzbujal misli na njuno notranjo variantnost in na implikacije, ki bi jih ta lahko imela za razumevanje avtorjevih idejnih ali estetskih pogledov. Podrobna primerjava obeh verzij pokaže na nekatere zanimive razlike, ki niso brez pomena za interpretacijo besedila, in nakaže, kako so dane okoliščine narekovale izbiro tekstnokritičnega koncepta v znanstveni izdaji romana *S poti*.

Izidor Cankar published the novel *S poti* twice (1913, 1919). The existence of the two somewhat different versions has not provoked any thoughts about their inner variation and about the implications that this could have for understanding of the author's ideological and aesthetic views. A detailed comparison of the two versions reveals some interesting differences that are not without significance for the interpretation of the text, and indicates how the given circumstances dictated the choice of the concept of textual criticism in the scholarly edition of the novel *S poti*.

Ključne besede: tekstna kritika, ekdotika, teorija predloge znanstvenokritične izdaje, Izidor Cankar

Key words: textual criticism, ecdotics, scholarly editing, theory of copy-text, Izidor Cankar)

Problem dveh verzij romana *S poti*, njunih notranjih razlik ter pomenskih implikacij, ki jih te razlike razklenejo, se je z vso nazornostjo odprl ob pripravi kritične izdaje tega romana v sklopu Elektronskih znanstvenokritičnih izdaj slovenskega slovstva (e-ZISS).¹ Omenjena zbirka izdaj si je kot osrednji cilj postavila prenos tekstnokritičnih ali ekdotičnih načel, uveljavljenih v tradicionalnih tipih kritičnih izdaj, iz tiskane knjige v elektronski medij. Za izdajo romana *S poti* je to pomenilo, da je bilo treba odpreti vprašanje, kako izdati besedilo, ki obstaja v dveh, od samega avtorja nedvoumno potrjenih (in torej intendiranih) verzijah. Kakšno vlogo naj imata obe avtorizirani predlogi pri konstrukciji kritičnega besedila izdaje? V tem prispevku skušamo nakazati, da to niso le pragmatična vprašanja brez globljih dilem, ampak da, če jih želimo resno reševati, zadevajo ob globlje plasti literarnovedne metodologije – nazadnje pa tudi niso brez posledic za smeri možne interpretacije romana.

¹ Izdaje projekta e-ZISS <<http://nl.ijs.si/e-zrc/>> nastajajo na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU v sodelovanju z Inštitutom Jožef Stefan, zlasti s Tomažem Erjavcem, ki mu gre za praktično realizacijo teh izdaj posebna zahvala.

1 Tekstnokritična načela, usmeritve in dileme

»Poučni roman« *S poti*, kakor je Izidor Cankar imenoval svoje najpomembnejše literarno delo, je avtor sprva objavil v nadaljevanjih v reviji *Dom in svet* leta 1913,² nato pa še leta 1919 v knjižni obliki.³ Ta esejistični roman – tako je bil večkrat označen – je pozneje postal eno najpogosteje omenjenih in branih proznih besedil iz dobe slovenske moderne in obvezna sestavina šolskega branja. To široko recepcijo nazorno oriše dinamika poznejših izdaj romana: po knjižni izdaji 1919, ki naj bi jo pripravil avtor sam, sledijo štiri desetletja premolka. V Sloveniji je nato izšel roman *S poti* šele leta 1960 v elitni zbirki Kondor.⁴ Zdi se, da sta ta in izdaja Franceta Koblarja konec šestdesetih let⁵ odprli vrata široki, malone popularni recepciji te findesièclovske meditativne proze, saj je odtlej izšla v vrsti ponatisov in izdaj.⁶ Toda kljub tolikšnemu zanimanju je, z ekdotičnega gledišča, ostal roman *S poti* razširjen v poljudnih, komercialnih izdajah. Pomembna izjema je omenjena Koblarjeva izdaja izbranega Cankarjevega dela; ta ima zaradi kritičnega preverjanja izvirnega natisa in prve knjižne objave ter zaradi Koblarjevih komentarjev znanstven značaj. Glede geneze romana *S poti* je Koblar zbral poglavitne vire, ki osvetljujejo zunanjo genezo, torej sam nastanek besedila ter materialne osnove pripovednih motivov in dogodkov; našel je razloge za utemeljeno domnevo, da je Cankar pisal roman postopoma, po delih, kakor jih je objavljaval v *Domu in svetu*, in sicer med pripravami na doktorat, ko je bival na Dunaju.⁷ Samo zunanje pripovedno ogrodje naj bi bil Cankar naslonil na svoje potovanje leta 1912 v Laino ob Comskem jezeru, rojstni kraj slikarja Giulia Quaglia, avtorja fresk v ljubljanski stolnici, o katerem je pripravljaval disertacijo; o tem obstaja pričevanje Franceta Steleta.⁸

² Izidor Cankar: *S poti*. DS 1913. Besedilo je izšlo v devetih nadaljevanjih od marca do konca leta z izjemo meseca julija.

³ Prim. Cankar 1919.

⁴ Prim. Cankar 1960. Bojan Štih je v spremnem besedilu k tej prvi povojni izdaji predstavil Iz. Cankarja kot borca proti »katoliškemu« pogledom na slovensko kulturo, kar je vendarle huda poenostavitev Cankarjeve večplastne, mestoma tudi protislovne nazorske ter intelektualne problematike, saj je, ne nazadnje, sam predstavljaval eno od katoliških estetskih in vrednostnih usmeritev – ker je deloval znotraj in ne zunaj katoliške kulturne javnosti. Poenostavljena antiklerikalna tendenca v interpretaciji kulturne vloge Iz. Cankarja v katoliških kulturnih krogih med vojnoma je značilna za skoraj vse povojne obravnave Cankarjeve esejistike vse do bližnje sodobnosti; prim. Štihovo spremno besedo v navedeni izdaji na str. 162 ss.

⁵ Prim. Cankar 1968.

⁶ Tu se ne moremo spuščati v zanimiva vprašanja literarne recepcije romana *S poti* v času po drugi vojni. Vendar se zaradi števila izdaj v sedemdesetih in osemdesetih letih sama vsiljuje podoba, da sta bila zanimanje ter posebna afiniteta za Cankarjevo findesièclovsko esteticistično besedilo v Sloveniji tesno povezana z razvojem modernizma v slovenski literaturi in kulturi nasploh – podobno kakor velja za zanimanje, ki je polemično vzniknilo v istem času za Kosovela ob Ocvirkovih izdajah. V tem smislu se torej zdi, da roman Iz. Cankarja pomeni eno od referenčnih točk, prek katerih se je po obdobju socialističnega realizma in povojne oktroirane kulture slovenska literarna ustvarjalnost vračala na razvojno pretrgane pozicije pozne nove romantike, simbolizma in ekspresionizma iz časa okrog prve svetovne vojne ter med obema vojnoma.

⁷ Prim. Koblarjeva pojasnila v Cankar 1969: 377–379. Dokaz, da je bil Cankar med pisanjem romana na Dunaju, vidi Koblar v odlomku o njegovi »dunajski peči« – prim. str. 389 – kjer precej subjektivistično meditira o trenutkih tišine in zbranosti ob topli peči, ki naj bi imeli zanj večji pomen kakor doživljaja umetnin v Benetkah.

⁸ Prim. Stele 1959: 234.

Problem, ki ga s tekstnokritičnega gledišča postavlja roman *S poti*, se skriva v naslednjih dejstvih.

Izidor Cankar je besedilo romana za knjižno objavo 1919 predelal. Vsebinsko ga je okrajšal za nekaj odstavkov, na več mestih pa je posegel v tekst z večjimi in manjšimi slogovnimi, oblikoslovnimi in (pravo)pisnimi spremembami. France Koblar navaja, da je avtor črtal le omenjene večje odstavke; poleg teh navaja še pet manjših modifikacij in k celotnemu problemu pripominja: »Primerjava [obeh verzij romana] kaže, da je [avtor] vsebino in obliko ohranil v vsem bistvu nedotaknjeno, ničesar ni dodajal, pač pa je črtal nekaj mest, kolikor so motila organizem dela in tudi njegovo najbolj osebno čustvovanje, in kolikor se niso ujemale z občutkom takratne njegove javne osebe.«⁹ Po tej razlagi naj bi šlo torej le za nekaj večidel stilističnih posegov, ki vsebinsko-oblikovno strukturo romana puščajo nedotaknjeno. Ne glede na to, ali temu mnenju verjamemo ali ne, je dejstvo, da je tako v bralnih (komercialnih) izdajah kakor v Koblarjevi znanstveni izdaji kot edino veljavno besedilo samoumevno reproducirana knjižna verzija (1919). Razlog, da se je tudi Koblarju to zdelo samoumevno, je verjetno treba iskati v tem, da je v avtorjevih posegih videl predvsem dejavnike iz psihološkega in biografskega ozadja avtorjeve človeške osebe, manj pa vlogo, ki so jo ti posegi imeli za literarno strukturo besedila. Zato je te posege brez zadržkov sprejel – ob prav tako samoumevnem sprejemanju načela avtorjeve »zadnje volje«, njegove zadnje redakcije besedila.

Načelo avtorjeve zadnje volje ali »roke« je bilo v novejši tekstnokritični praksi in teoriji znova premišljeno in je doživelo na eni strani zavrnitve ter drugačne razvojne rešitve, na drugi potrditev in podrobnejše opredelitve. Tradicionalno – zdi se, da tudi Koblarjevo – razumevanje tega načela izhaja po vsem videzu od tod: v tekstni kritiki ima na področju antičnih in srednjeveških besedil centralno mesto izgubljeni izvornik, ki ga poskuša tekstni kritik rekonstruirati – bodisi po Lachmannovi stematični metodi bodisi po poznejši teoriji vodilnega rokopisa (Leithandschrift); na področju tekstne kritike novoveških in modernih besedil pa zasede to odločilno, centralno mesto avtorjeva *intenca*, njegova končna volja ali namera, ki naj jo urednik razbere v rokopisnem ali tiskanem gradivu in jo uveljavi – zlasti z oporo na avtorjevo zadnjo redakcijo besedila. Z današnjega gledišča je videti, da je bilo to načelo pogosto uporabljeno preozko in p-enostavljeno. Upoštevati je treba, da se je v anglo-ameriškem prostoru – bržkone zaradi bogate tradicije kritičnega izdajanja antične klasike, bibličnih besedil in srednjeveškega slovstva – že sredi 20. stoletja uveljavila t. i. »theory of copy-text«, ki skuša avtorjevo intenco razbrati mnogo bolj subtilno. Določno obliko je tej teoriji dal W. W. Greg v eseju, ki je postavil na področju tekstne kritike znamenit metodološki mejnik – *The Rationale of Copy-Text*.¹⁰ Izraz *copy-text* pomeni v angleški tradiciji tisto verzijo besedila, ki jo urednik izbere kot svojo predlogo, po kateri bo pripravil uredniško redigirani in emendirani prepis, torej kot predlogo za končno kritično besedilo danega teksta. Zato bi *theory of copy-text* lahko slovenili z izrazom *teorija predloge*. Gregova teorija predloge, ki je za dolga desetletja postala utrjena doktrina, je ponudila podrobnejšo presojo gradiva in situacije, v kateri se mora urednik odločati med več verzijami (prepisi,

⁹ Prim. Koblarjevo besedilo v Cankar 1969: 388–389.

¹⁰ Prim. Greg 1950.

predelavami, izdajami) istega besedila, da bi se lahko oprl na primerno metodološko načelo in s tem dobil določeno znanstveno podlago za svoj izbor te ali one verzije kot predloge za končen prepis. Bistvo Gregove teorije je, da predlaga v besedilu razlikovanje med t.i. *akcidentalijami*, kakor so raba ločil, pisanje besed skupaj/narazen, raba velike začetnice in druga pravopisna ter oblikoslovna določila na eni strani, in *substancialijami* na drugi strani, kamor spadajo pomenotvorne prvine, zlasti besede in njihove višje pomenske zveze.¹¹ Gregov predlog, ki je pozneje postal slaven, je predvideval, da bi morali v primeru, če dokončan in končno veljaven rokopis besedila ni ohranjen, kot predlogo za znanstveno izdajo sprejeti besedilo najstarejše ohranjene tiskane izdaje, ki temelji na pogrešanem rokopisu. Kajti od najstarejše izdaje lahko pričakujemo, da bo ohranila več značilnosti izvirnega rokopisa kakor katera koli poznejša izdaja. Hkrati je Greg na podlagi izkušenj konstatiral, da avtorji, kadar predelujejo in popravljajo svoja dela, več pozornosti namenjajo *substancialijam* kakor *akcidentalijam*. Tako se med akcidentalije prikradejo napake, posegi raznih izdajateljev in podobna kontaminacija. Zato bo kot avtoriteto za *akcidentalije* urednik v skladu z Gregovo teorijo predloge sprejel najstarejšo verzijo. Za *substancialije* pa je urednik svoboden, da po svoji presoji rekonstruira, katera variantna mesta v poznejših verzijah zares potekajo od avtorja, katera pa predstavljajo morebitne tuje posege. Če iz neke verzije sprejme določeno variantno mesto, mu ni treba sprejeti vseh drugih variantnih mest te verzije, če meni, da niso pristna. Na osnovi svojega znanja o avtorju, o njegovem jezikovnem okusu, slogu in namerah ter iz razpoložljivega bibliografskega gradiva bo skušal razbrati, katera variantna mesta v poznejših predelavah so pristna, katera pa predstavljajo vdor tujih intenc – zlasti urednikov, kar je bilo pri objavljanju proze pogosto. Vsako variantno mesto bo urednik presojal v okviru celote – celotnega smisla literarnega dela, s čimer se njegovo delo neogibno prepleta z določeno stopnjo interpretacije.¹²

Tako bo iz dveh ali tudi več razpoložljivih verzij besedila izluščil celovito, kritično urejeno besedilo po idealno rekonstruirani avtorjevi intenci.

Če bi se pri izdajanju Izidorja Cankarja ravnali po tej metodi, bi nas verjetno vodila k temu, da bi glede stave ločil in manjših oblikoslovnih razlik (npr. 1913: govoriti slovensko – 1919: govoriti slovenski) in glede drugih akcidentalij sprejeli prvo objavo *S poti*, medtem ko bi za pomembnejše slogovne in vsebinske posege upoštevali knjižno izdajo, saj moremo slednje sprejeti kot avtorjeve zavestne modifikacije.¹³ Ni mi znano,

¹¹ Prim. Greg 1950: 21. Greg v zvezi z akcidentalijami prav tam dodaja, da more stava ločil kajpada daljnosežno spremeniti pomen danega odlomka. Takšno mesto bo urednik seveda obravnaval drugače. Greg pripominja, da mu ni šlo za filozofsko, ampak za praktično kategorizacijo besedilnih elementov, relevantnih za presojanje verzij in končno sestavo kritičnega besedila izdaje.

¹² Prim. Tanselle 1976: 182–183.

¹³ V nobenem primeru se urednik ne more skriti za kakšno mehanično rabo tega ali onega načela, temveč se mora smiselno odločiti glede na historične ter bibliografske podatke in v skladu s svojo literarno občutljivostjo. »The fact is,« pravi W. W. Greg, »that cases of revision differ so greatly in circumstances and character that it seems impossible to lay down any hard and fast rule as to when an editor should take the original edition as his copy-text and when the revised reprint. All that can be said is that if the original be selected, then the authors corrections must be incorporated; and if the reprint be selected, then the original reading must be restored when that of the reprint is due to unauthorized variation. Thus the editor cannot escape the responsibility of distinguishing to the best of his ability between the two categories. No juggling with copy-text will relieve him of the duty and necessity of exercising his own judgement.« Greg 1950: 34.

da bi bila ta metoda v slovenski literarni vedi kdaj zavestno in koherentno uporabljena; zdi se, da celo po pol stoletja, odkar je bila formulirana, predstavlja nepreizkušeno novost. V primeru romana *S poti* je relevantna tembolj, ker doslej ni bilo najdeno rokopisno gradivo, ki bi pojasnjevalo potek Cankarjeve predelave romana za knjižno objavo, zato ni mogoče z gotovostjo trditi, kdo je dejansko odgovoren za spremembe, ki v nji zadevajo akcidentalije. Doslej se je kot samoumevno predpostavljalo, da naj bi bil za vse predelave v knjižni verziji ipso facto odgovoren avtor. Toda to je neverjena domneva; prav tako bi bilo mogoče domnevati nasprotno: če v verziji v Domu in svetu, denimo, praktično ni najti hrvatizmov, v knjižni pa jih je, bi smeli sklepati, da jih je lahko vnesel tudi kdo drug, najverjetneje v uredništvu Nove založbe – tembolj, ker je bila ta kot katoliška krekovska založba vse od ustanovitve (1917) močno jugoslovansko usmerjena.¹⁴ Kakor koli že, po tej metodi ima poleg druge tudi prva objava Cankarjevega romana nemajhen pomen in urednik ji mora podeliti določeno stopnjo »avtoritete« v procesu oblikovanja kritičnega besedila. To je prva možnost, ponuja jo tradicionalna anglo-ameriška tekstnokritična usmeritev.

Temu nasproten bi bil pristop v t.i. »novogermanistični« kritični izdaji. Pod vplivom literarnoteoretskih idej, ki jih je zagovarjala mdr. tudi anglo-ameriška nova kritika – da je literarno delo od nastanka naprej neodvisno od avtorja, da ima lastno eksistenco, družbeno vlogo in estetsko učinkovanje¹⁵ – se je iz literarne teorije v nekatere usmeritve tekstne kritike preselil dvom glede veljavnosti avtorjeve intence za končno podobo teksta v kritični izdaji, zlasti z argumentom, da naj bi avtorjeva intenca ne bila v zadostni meri preverljiva. Pod vplivom strukturalističnega pogleda na besedilo kot nastajajoč, odprt proces z več stopnjami so nekateri uredniki kritičnih izdaj začeli gledati na verzije (rokopisne ali tiskane) istega besedila kot njegove načeloma enakovredne pojavne oblike. V tej perspektivi se verzije kažejo uredniku le kot manifestacije teksta, ki jih je treba enakovredno upoštevati, ne da bi imeli v mislih njihovo finalno usmerjenost k dokončno izoblikovanemu literarnemu tekstu.¹⁶ Če bi takšno koncepcijo skušali dosledno izpeljati v izdaji romana *S poti*, bi morali obe verziji objaviti vzporedno kot enakovredni pojavniki tega besedila brez misli na avtorjeve namere, ki so ga pri redakciji vodile. Toda zdi se, da takšno tekstnokritično gledišče vendarle implicira opustitev zanimanja za historičnega avtorja z njegovimi literarnimi cilji in načrti, ter uvaja nekoliko preveč ahistoričen pristop k izrazito historičnemu gradivu in je v tem smislu lahko tudi pomanjkljivo. Historičen avtor je v kreaciji svojega literarnega dela videl določeno – tudi historično so-oblikovano – finalnost, ki je ni mogoče preprosto prezreti. Tudi zato ne, ker relevantna interpretacija literarnega dela ni mogoča, če pred sabo nimamo literarnega besedila, kakršnega je avtor dejansko napisal, ker ga je želel

¹⁴ Novo založbo je praktično ustanovil Janez Evagelist Krek s širšim krogom katoliških intelektualcev, med katerimi so bili v ospredju Finžgar, Iz. Cankar, Fr. Koblar, Ivan Grafenauer idr. Ustanovni sestanek je bil 3. maja 1917, že v vzdušju, iz katerega je nekaj tednov pozneje nastala majniška deklaracija. Prim. Koblar 1927 (po tem viru povzete informacije tudi v Moravec 1994: 99 ss. in v: Koblar 1976: 141–142). Iz teh objav ni mogoče povzeti, kdo bi bil utegnil lektorirati ali uredniško pripraviti za tisk roman *S poti* še poleg samega avtorja, ki je bil eden najožjih sodelavcev Nove založbe, pozneje pa urednik njene reprezentativne izdaje – Zbranih spisov Ivana Cankarja.

¹⁵ Prim. Virk 2003: 136.

¹⁶ Bohnenkamp 2001: 190 ss.

tako napisati. Interpretacija določenega avtorja le težko izhaja iz besedilnih osnutkov, ki jih je avtor še izdatno spreminjal, in v tem pogledu ni mogoča brez nečesa, kar je obstajalo pred tem kot avtorjeva kreativna intencionalnost – to pa je avtor lahko udejanjil z enim samim sredstvom: z zapisovanjem besed in ločil. Prav s tem se ukvarja znanstvena izdaja.

V tej smeri so zagovorniki *teorije predloge* v zadnjih desetletjih izoblikovali nove argumente za relevantnost avtorjeve intence v kontekstu znanstvenega urejanja besedil – ob jasni zavesti, da je avtorjeva intenca pojem s kompleksnimi filozofskimi koreninami, vendar tudi, da jo more v določenem obsegu urednik empirično razbrati v ohranjenem historičnem gradivu.

But so long as he is producing an edition of an author's writings, he must choose among the author's uncanceled variants or published revisions in the light of his total understanding of the work and its author. If it is objected that this conception of the editorial process gives an editor excessive freedom and substitutes subjectivism for rigorous discipline, two answers may be made. In the first place, a scholarly editor (as opposed to a creative one) is still pledged to print only the author's words. He may select readings on the basis of his own literary judgment only when the alternatives are authorial variants; when he chooses an authorial reading previous to the author's last one (or what he judges to be the last one), his justification is that the reading is 'final' in terms of his view of the work as an organic whole and that the later reading either creates a new work or is an isolated alteration at odds with the spirit of the work. Beyond that, one may observe that critical perception is necessarily crucial to any act of historical reconstruction, any evaluation of evidence, and thus any edition labeled 'critical'. (Tanselle 1976: 211)

S tem je postalo dovolj jasno, kako različne možnosti se odpirajo za koncipiranje znanstvenokritične izdaje takšnega besedila, kakor je roman *S poti*; hkrati pa tudi, da te možnosti implicirajo določena filozofska in estetska pojmovanja ali predpostavke, ki jih imamo o naravi samega literarnega besedila. Preden v luči teh izhodišč orišemo koncept, ki je bil naposled uresničen v elektronski izdaji romana *S poti*, si je smiselno ogledati glavne razlike med obema verzijama, s tem pa tudi značaj Cankarjeve predelave romana ter njen interpretativni naboj.

2 Razlike med verzijama

Roman *S poti* smo za znanstvenokritično izdajo v sklopu projekta e-ZISS pripravili v več stopnjah.¹⁷ Končni rezultat je bogato strukturirana izdaja v zapisu XML po smernicah konzorcija Text Encoding Initiative (TEI).¹⁸ Vsa variantna mesta so bila označena s predpisanimi oznakami za *aparatus*; z njimi so razlike med obema verzijama *S poti* eksplicirane za nadaljnje strojne postopke.

¹⁷ Prim. Izidor Cankar: *S poti*. Elektronska znanstvenokritična izdaja. e-ZISS: <<http://nl.ijs.si/e-zrc/izidor/>> Ur. Matija Ogrin in Luka Vidmar. ZRC SAZU, 2007. Postopek priprave izdaje je podrobno dokumentiran v spremnih besedilih. Vsi navedki iz romana so citirani po tej izdaji in opremljeni s številko odstavka (npr. §393).

¹⁸ Sperberg–McQueen, Burnard 2002 <<http://www.tei-c.org/P4X/>>. N.B.: z mesecem nov. 2007 je stopila v veljavo prenovljena verzija teh priporočil, TEI P5.

Tako izvedena kolacija je odkrila 460 *razlik* med verzijama romana *S poti*. Med temi je nemalo takšnih, ki vendarle presegajo pravopisno in slogovno raven ter posegajo v vsebino romana. Uporabljeni postopek kolacioniranja in priprava končnega besedila torej kažeta na obsežnejše spremembe, kakor jih je zabeležil Koblar – pri čemer se, ne nazadnje, pokaže nemajhna razlika med človeškim in strojno podprtim primerjanjem besedil.

Revidna (1913) in knjižna (1919) verzija romana *S poti* se torej razlikujeta; ne sicer tako daljnosežno, da bi izsledki primerjanja postavili Koblarjevo mnenje o Cankarjevi knjižni redakciji na glavo, jih pa v marsičem dopolnjujejo in korigirajo. Že samo število variantnih mest – 460 – vsiljuje misel, da je treba te razlike pobliže pregledati. Če tu odmislimo tiskarske napake v obeh verzijah (teh je skupaj 34, označene so v opombah k izdaji), je preostalo množico razlik moč razvrstiti v tole tipologijo posegov v besedilo.¹⁹

I. Zelo številni so *pravopisni in oblikoslovni popravki*. Pri tvorjenju samostalnika je nekdo – bodisi avtor bodisi urednik, to vprašanje puščamo odprto – predpono *iz-* večkrat spremenil v *s-* (izprehod – sprehod), podobno je pri tvorjenju prislova spreminjal obliko *-ski* v *-sko*, nestandardno zapisal polglasnik ali sičnika *s* in *z ipd.* kakor denimo:

- izpokornike – spokornike
- ne razume slovensko – ne razume slovenski
- govoriti grško – govoriti grški
- se prijateljsko nasmehnejo – se prijateljski nasmehnejo
- skladb – skladeb
- barv – barev
- opoldne – opoludne
- nesmisel – nezmisel

Ta raven popravkov odseva sočasne (pravo)pisne konvencije, ob teh pa tudi prakso knjižnega izražanja, ki je mimo jezikovne norme sprejemala nekatere tedaj popularne hrvatizme. Spremembe so takšne, da z gledišča sodobnega knjižnega jezika nekatere pomenijo izboljšave, nekatere pa uvajajo tuje oblike, ki so tedaj pospešeno vdirale iz pravkar nastalega skupnega jugoslovanskega prostora.

II. V obsežno skupino *slogovnih posegov* uvrščamo vse spremembe, ki jih po eni strani ne narekuje pravopisna ali jezikoslovna norma in torej predstavljajo svobodno slogovno izbiro, po drugi strani pa še ne posegajo bistveno v vsebinsko ter pomensko strukturo stavka (pri čemer se zavedamo delikatnosti meje med slogovnimi in pomenskimi niansami oziroma prepletanja obeh ravnin). Med temi je največ takšnih variantnih mest, ki zadevajo slog le na površinski ravni, kakor denimo, da so v knjižni objavi vse pojavitve imena Benetke spremenjene v tujo obliko Venetia, Florenca v Firenze, nasprotno pa nekatere tujke v slovenske izraze (gradacija – stopnjevanje) itn. Tem po pomembnosti sledi večja skupina stilističnih modifikacij, ki že vsebujejo zaznavne oblikovno-pomenske odtenke, kakor denimo:

¹⁹ Razlike med verzijama si je moč podrobno ogledati v primerjalnem prikazu verzij v omenjeni elektronski izdaji (Cankar 2007), ki omogoča sinoptičen pogled na variantna mesta, prim. <<http://nl.ijs.si/e-zrc/izidor/html/spoti-APP.html#APP>>.

- krepke doze morfija – mnogo morfija
- moralno degenerirani – nravno propali
- da me to estetsko zadosti – da me to estetski zadovoljuje
- dati tisto vibriranje – dati tistega trepetanja

Za celotno, zelo številčno skupino slogovnih posegov v tekst romana je značilna težnja k slovenjenju tujih izrazov (ravno nasprotna je smer popravkov pri zemljepisnih imenih, kar mora v skladu z anglo-ameriško teorijo predloge opozoriti urednika na možnost več rok, ki so redigirale tekst; ustrezno dokazno gradivo žal ni bilo najdeno). Ti popravki se mešajo s plastjo srbohrvaških oblik; značilna je še posodobitev nekaterih konvencij, denimo besednega reda. Pogosto je več tovrstnih popravkov nanizanih v istem stavku, prepleteni pa so s stilističnimi variacijami, ki se že dotikajo vsebinske ravni popravkov, saj opazno spreminjajo smisel stavka, kakor denimo v §271:

»z eno [besedo je znala] – {besedo, znala je} dvigniti mojo [perceptivnost] – {sprejemljivost} do najvišje [potence] – {mere} in me spraviti v tisti umski delirij ...«

III. Tretja raven posegov je vsebinska. Tu gre za tiste spremembe, ki obe objavi dokončno napravijo za to, kar sta – verziji – in kjer je najbolj razvidno opaziti namen, ki ga je imel Izidor Cankar z redakcijo besedila leta 1919. Teh sprememb je bistveno manj kakor slogovnih in pravopisnih in jih moremo opaziti – odvisno kako potegnemo mejo med slogovnimi in vsebinskimi vidiki – vsaj trideset. Da bi prišli do splošnejših ugotovitev o naravi redakcije *S poti*, ki tu prihaja na plan, si velja ogledati nekaj vrst teh vsebinskih posegov.

1. Opazimo lahko več majhnih, na videz nepomembnih leksikalnih sprememb, kjer ena zamenjana beseda ali zveza modificira vsebino stavka, kakor denimo:
 - naslonil je glavo na [njene prsi]{njeno ramo} (§246)
 - bi posvetil v najtemnejši in morda najlepši kot umetnikove [psihologije]{duše}. (§11)

V prvem primeru (sestra z bolnim bratom na comskem jezeru) je želel avtor le izločiti nehotene erotične konotacije. Drugi primer pa ponazori, kako more le ena beseda prevesiti pomen stavka iz psihološkega na ontološko-metafizično polje in lahko kot neznatna korekcija prispeva k modifikacijam temeljne pomen-ske strukture besedila. Takšnih premen je več in se tesno prepletajo s slogovno ravnino Cankarjeve redakcije.

2. Druga, največja skupina so avtorjevi vsebinski posegi na ravni stavka in povedi. V nekaj več kot dvajset primerih je Cankar celoten stavek črtal ali pa ga nadomestil s kratko besedno zvezo. Če ta mesta pregledamo, opazimo, da spremembe niso naravnane ne k »boljšemu« opisu pokrajine ali mestnih prizorišč ali obravnavanih likovnih umetnin, tudi ne k pripovednim podrobnostim, ki poganjajo epski zaplet dogodka – kolikor je zunanje pripovedno vezivo romana podano z nihanjem razmerij med Ester, Fritzem in Karlo. Nasprotno; domala vsi popravki so namenjeni nekoliko spremenjeni karakterizaciji obeh osrednjih oseb, pripovedovalca in Fritzta. Pravzaprav moremo skoraj vse Cankarjeve popravke te vrste razdeliti glede na to, ali spremembe merijo k modificiranemu karakteriziranju Fritzta ali k drugačni osvetlitvi pripovedovalčeve duševnosti.

Med korekcijami, ki zadevajo duševnost in značaj pripovedovalca, so denimo tele.

- Mesto, ki poudarja altruistično moralno naravnost kot protipol Fritzevemu moralnemu relativizmu in cinizmu: »toda spomin je večkrat dolgotrajen in živ in vedno lep[, kakor na žrtev ali dobro dejanje]« (§47). Avtor je s črtanjem komparacije kontrast opazno ublažil.
- Ob konfliktni situaciji, ko protagonista odhajata proti Akademiji, kjer naj se razvije njuna diskusija, prevzame pripovedovalca v verziji DS močan notranji odpor do Fritza – čeravno notranje ambivalenten – ki ga avtor v knjižni verziji ublaži: »[; udariti bi ga hotel in sem mu odtegnil roko. Delal sem mu krivico, kakor sem jih napravil v srcu ljudem že veliko.] – {Odtegnil sem mu roko.}« (§76) Ob tem popravku opazimo, da je avtor zmanjšal ne le ostrino nasprotovanja, ampak tudi odstranil pripovedovalčevo notranjo ambivalenco.
- Primer konfrontacije s Fritzevim načinom maskiranja lastnih misli, z njegovimi sofizmi in retoriko je v knjižni izdaji črtan: »pa sem se premislil [, ker sem se še vedno kesal, kadar nisem govoril iz najčistejšega prepričanja].« (§93)
- Ob Fritzevih komentarjih glede deklic v kinu v Veroni: »v meni je vse trepetalo in truda me je stalo, da sem molčal. [Zopet bi ga hotel udariti.]« (§202)
- Pripovedovalec Fritzu, ob vinu zvečer v Veroni: »vse tvoje modrovanje in samorazkranje [splahne, kadar izkušaš razumno govoriti:] – {ob svetlem dnevu splahne v nič.}« (§212) Cankar se je tu vidno distanciral od tradicionalnega koncepta razumnosti v prid bolj vsakdanjemu izkustvu.
- Ko Fritz razkriva svoja hipna ljubezensko vznesena občutja do Ester, avtor v knjižni izdaji spet reducira svojo eksplicitno distanco do prijateljevega impulzivnega subjektivizma: »‘Rekel si že enkrat.’ [Moram priznati, da mi je bilo zelo neprijetno.]« (§680)
Stavki, ki neposredno ali posredno razkrivajo Fritzev značaj, so lahko bodisi Fritzevi bodisi pripovedovalčevi; v knjižni izdaji je Cankar posegel vanje mdr. takole:
- Fritzev ironičen odgovor na pripovedovalčevo zahtevo, naj gresta v Akademijo in diskutirata o Assunti, je črtan: »[‘Tudi v smrt s teboj. Pojdiva v Akademijo.’]« (§75)
- Fritzeva superiorna izjava o »obrabljeni« umetniški lepoti je ublažena: »/.../ popolnoma izrazit človek dvajsetega stoletja, ki je videl [sto variacij Tizianove slike iz šestnajstega in poznejših stoletij, ki je videl] isto lepoto tolikokrat ponavljano, da je nje mik izgubil /.../«. (§98)
- Črtan je stavek ob srečanju z Winterjem in Karlo: »[Lagati mu je bila resnična naslada.]« (§154)
- Egocentrična, skoraj (avto)erotična Fritzova izjava o Karli dobi blažjo obliko: »toda ona bi me na kolenih prosila ljubezni, [kakor mačka bi se metala okrog mojih nog] – {okrog mojih nog bi se vila}, pred menoj bi se plazila na tleh.« (§193)

- Zadnja, najbolj paradokсна in kontroverzna verza pesmi (o razbiti človeški »glavi« kot simbolu misli, umovanja, razuma), ki jo Fritz piše v kavarni v Firencah, sta odstranjena (§575):
[razdel bi jih; tedaj bi glavi rekel:]
[Zdaj vredna si življenja. Živi!]
- Pripovedovalčev komentar, ki meri na Fritzov egocentrizem, je črtan: »‘No?’ je vprašal ravnodušno[, dasi sem večkrat opazil, da rad sliši tuje sodbe o sebi kakor vsi ljudje, ki se sami s seboj veliko pečajo].« (§673)
- Odstranjen je stavek, ki slika Fritzevo hipno navdušenje, emocionalno vznesečnost: »Znal bi odpustiti sovražniku [in poljubiti človeka, ki bi me prosil, naj mu napišem delavsko himno].« (§681)

Za vse te posege je značilno, da je Izidor Cankar besedilo spreminjal predvsem s krajšanjem izvirnega teksta, le malo pa je v izdaji 1919 pravih dodatkov. To je ugotovil že France Koblar, ki je v prej citirani izjavi menil celo, da naj bi v knjižni redakciji avtor ne *dodajal ničesar*. Slednje ne drži; strojno podprta primerjava verzij je pokazala na štiri manj pomembna mesta, kjer je Cankar leta 1919 v preišljenih potezah dejansko dodajal besedilo; prvi dve taki mesti sta psihološko-karakterni, drugi dve bolj opisni:

- Med pogovorom z nemškimi gosti v Benetkah: »‘Assunto bolj hvalijo, kot zasluži. Sicer je pa to vprašanje okusa,’ je še pristavil, ničvrednež. {Vprašanje okusa!}« (§66)
- Ob prvem srečanju Fritza s Karlo: »‘Koliko ste stari?’ {je odgovorila gospa zelo hladno in malce strupeno.}« (§171)
- »‘Ah, sedež mi obrišite!’ je velela gospa {italijanski}.« (§149)
- O dečku s cigareto na trgu v Veroni: »ustavil se je pred mojim sosedom {in se ponudil za cicerona}.« (§228)

Zadnja in najpomembnejša skupina Cankarjevih vsebinskih posegov v prvotno besedilo romana *S poti* so trije večji odstavki, ki jih je iz besedila knjižne izdaje scela črtal. To so naslednja tri mesta.

Na samem začetku romana je pisatelj črtal večji del prvega odstavka – »Teško si je misliti večjo razliko /.../« (§1). Cankar je odstranil stavke, ki govorijo o tem, da je bil prejšnji večer pri spovedi in opisujejo pripovedovalčevo harmonično, svetlo notranje razpoloženje. Ta ubrana in urejena duševna drža deluje ob neposrednem srečanju s Fritzevim zlovoljnim in ciničnim razpoloženjem na kolodvoru kot ostro nasprotje; to nasprotje je pisatelj zmanjšal, ko je omenjeni odlomek o spovedi izbrisal.

Druga dva odstavka sta zapored odstranjena na mestu, kjer se v DS začne druga poglavje; v knjigi se to mesto spremeni v tretje poglavje. Prvi odstavek (»Na svetu se ne zgodi nič več /.../«, §52) vsebuje že omenjeno meditacijo pripovedovalca ob njegovi »mali dunajski peči«, ki vnaša v njegovo duševnost tudi subjektivistično zarezo in naznanja možnosti nadaljnjih protislovij v navidez klenem in enovito urejenem liku tega prvoosebnega junaka. Toda ob tem vsebujeta ta odstavka tudi globoko psihološko in versko problematiko. Prvi se prikrito dotakne erotičnega stremljenja mladih ljudi, ob tem pa pisatelj direktno omeni svoje ime (»Cankar, sovražnik moj, bodi pameten!«); možno je, da se mu je ta odlomek pozneje zdel preveč neposredno osebni in ga je

zato izpustil. Drugi izpuščeni odstavek (§53) pa omenjeni psihološki problem rešuje v nekoliko avguštinski, celo rezki janzenistični perspektivi, podani s precej ekspresivnim slogom. Vsekakor ta odstavka zaznamujeta lik pripovedovalca ne le s subjektivističnimi odtenki, ampak hkrati tudi z etičnim in krščanskim stremljenjem.²⁰

Učinek teh treh največjih posegov je, da zmanjšajo polarno napetost med likom pripovedovalca, ki je urejen, načelen, etičen, celo asketski, vsekakor pa altruistično usmerjen in zagovarja klasične umetnostne vrednote, in Fritzem na drugi strani, ki je predan neurejenim trenutnim impresijam, ciničen, egocentričen, pogosto anti-racionalen, v konfliktu sam s sabo in s soljudmi, z njihovim okusom itn., njegova misel o umetnosti pa je splet nezdružljivih miselnih eksperimentov. Nasprotje med tema poloma je v verziji v *Domu in svetu* (1913) zaznavno močnejše kakor v knjigi (1919); hkrati pa je res, da izločeni odstavek o »dunajski peči« kaže tudi na notranjo razpoko v samem pripovedovalcu in da je s črtanjem celega odstavka to razpoko avtor nekoliko zabrisal.²¹ Omenjeni izločeni odlomki so v tem pogledu še toliko pomembnejši, ker stojijo neposredno na začetku romana in tako osvetljujejo vstop v pripoved; pravzaprav moramo reči, da ti trije odstavki sodoločajo perspektivo bralčeve iniciacije v notranja razmerja med pripovednimi liki. Sprememba, ki s tem nastane, nekoliko zmanjša distanco med pripovedovalcem in Fritzem.

Toda prav takšno tendenco je bilo mogoče opaziti že, ko smo si ogledovali vsebinske popravke na ravni stavka ali povedi. Marsikatera ost, ki v verziji DS kritično izrisuje Fritzevo podobo, in marsikateri stavek, ki nam razkriva pripovedovalčevo notranjo distanco do eruptivnega prijatelja, je v knjižni izdaji izginil. Te posege je možno interpretirati tudi v tem smislu, da je pisatelj napravil pripovedovalca v nekaterih situacijah manj kritičnega, nekoliko bolj strpnega do Fritzeve psihološke, estetske in bivanjske impulzivnosti, kaotičnosti in protislovnosti. V tej luči je mogoče celo nekatere popravke na čisto slogovni ravni interpretirati kot Cankarjev poskus, da po nekaj letih podeli romanu manj idejno zaostreno ali kontrastno, zato pa morda hote nekoliko bolj notranje ambivalentno podobo. Glavne vsebinske popravke je moč razumeti, kakor da so naravnani k temu cilju.

Ko omenjamo notranjo ambivalentnost, je misliti na dejstvo, da je namreč v romanu *S poti* več odlomkov, ki kažejo na to, da se tudi v samem pripovedovalcu vzbujajo nekateri sorodni vzgibi kakor v Fritzu. To so zlasti spoznavni skepticizem (»Najodličnejša moška dušna nezmožnost, razum /.../«, §393), želja po begu pred lastnim miselnim izpraševanjem (da bi pregnal »vse misli, ki se zvijajo po možganih kakor ranjene jegulje«, §246), že omenjeni subjektivizem lepih doživetij v temni sobi, ki da so več vredna kakor doživetja umetnin v Benetkah (§52), podobno razpoloženje na trgu v Veroni ob pitju kave (§242 ss.) in več manjših odlomkov. Pravzaprav bi morali konstatirati, da je lik pripovedovalca kritično in opozicijsko nastrojen do Fritza predvsem takrat, ko sta skupaj, ko debatirata in se miselno spopadata. Ko pa je pripovedovalec sam, se ga

²⁰ Koblarjev komentar o teh izpuščenih mestih (da so motila Cankarjevo »najbolj osebno čustvovanje itn.«), prim. Cankar 1969: 388, je v psihološkem pogledu verjetno povsem ustrezen, vendar ob tem ne gre spregledati kompozicijsko-strukturnega učinka teh avtorjevih posegov.

²¹ To misel je na podlagi diskusij in sporov obeh glavnih oseb glede likovnih umetnin razvil Luka Vidmar v spremnem besedilu h kritični izdaji. Prim. Vidmar 2007.

nenadoma začne lotevati podobna spoznavna in etična vrtoglavica, kakor stresa – le v bolj krčevitih sunkih – njegovega narcisoidnega prijatelja.²²

Če s tega vsebinsko-strukturnega gledišča pregledamo Cankarjevo redakcijo romana *Spoti* za knjižno izdajo 1919, moramo ugotoviti, da razen enega vsa omenjena mesta, ki že v DS razkrivajo notranje spoznavne in etične razpoke tudi v osebi pripovedovalca, ostajajo v knjižni objavi nedotaknjena. Cankar je torej vsebinsko redigiral ali črtal predvsem tista mesta, kjer je nameraval ublažiti večplastno napetost med obema glavnima osebama, deloma pa tudi okrepiti konsistenco pripovedovalca.

Ta konstatacija nakazuje avtorjevo težnjo, da bi v knjižni verziji težišče sporočilnosti vedoma nekoliko modificiral v smeri večje *izrazne* organičnosti, pa tudi večje *vsebinske* kompleksnosti, ambivalentnosti in nerešljivosti v romanu načetih spoznavnih, etičnih in estetskih vprašanj.

Do te interpretacije nas je privedla striktno empirična tekstnokritična metoda, po kateri sta urednika z ekdotično kolacijo obeh verzij romana individualirala razne vrste avtorjevih redakcijskih posegov, s tem pa je postala bolj jasna tudi njegova avtorska *intenca*.

3 Izbira tekstnokritičnega koncepta

Pred nami sta torej dve verziji romana *Spoti*, ki sta med sabo različni do te stopnje, da dopuščata celo nekoliko različni interpretaciji; najmanj, kar je mogoče reči, je, da proces nastajanja teh razlik dodatno izriše neko avtorjevo intenco, ki ni brez pomena za interpretacijo. Zdaj se moramo vrniti k metodološkim tekstnokritičnim (ekdotičnim) dilemam iz uvodnega dela prispevka.

Kakšen tekstnokritični koncept bi se – tudi glede na pravkar orisano naravo razlik med verzijama – najbolj prilegal temu romanu, ki očitno obstaja v dveh neenakih, toda pristnih, od avtorja hotenih ter potrjenih podobah? Tu je treba opozoriti, da medij, v katerem pripravljamo takšno izdajo, ni nevtralen za izbiro metode. Če bi pripravljali kritično izdajo kot tiskano knjigo, bi se najverjetneje odločili za klasično anglo-ameriško *teorijo predloge*: za akcidentalije bi kot predlogo sprejeli besedilo iz prve objave (1913), za substancialije pa bi sprejeli besedilo knjižne predelave (1919). Toda odprlo bi se tudi nelahko vprašanje, kako potegniti mejo med akcidentalijami in substancialijami. Poleg tega bi se lahko oprli na novejšo predstavnike te teorije (G. Thomas Tanselle), po mnenju katerih more urednik na podlagi celotnega védenja o avtorju, delu in njegovem nastanku prepoznati polno uresničitev avtorjevih intenc celo v prvi, zgodnejši verziji, če meni, da je poznejša verzija nastala pod heterogenimi, tudi zunajliterarnimi vplivi in gibali. In dejansko se smemo vprašati, ali prva in druga skupina posegov v knjižni izdaji nista brez znamenj zunanjih, ne-avtorskih posegov v tekst?

Dejstvo je, da se omejitev, ki jih nalaga tiskana izdaja, ni bilo treba držati, in smo v horizontu elektronske izdaje lahko koncipirali širšo predstavitev besedila. Razlike med verzijama so vsekakor takšne, da jih mora izdaja izpostaviti. Težavno tehtanje, katero verzijo sprejeti kot predlogo in v kolikšni meri, smo nato razvezali v naslednjo odločitev.

²² O tem podrobneje prav tam, Vidmar 2007: §15 <<http://nl.ijs.si/e-zrc/izidor/html/spoti-back.html#back>. LVI.p.15>.

Kljub ugotovitvam ali vsaj verjetnim hipotezam o namenu, ki ga je imel Izidor Cankar s predelavo svojega romana, se z današnjega gledišča zdi, da verzija v Domu in svetu po skoraj sto letih od objave lahko predstavlja popolnejšo in bolj določujočo podobo romana *S poti* kakor knjižna. Zato je naša izdaja predstavila roman *S poti* v treh besedilnih prikazih, katerih prvi nam velja kot dejanski, integralni tekst romana:

- verzija DS 1913,
- knjižna verzija 1919,
- primerjalni (sinoptični) prikaz z variantnimi mesti obeh verzij.

Za odločitev, da kot glavno predlogo sprejmemo zgodnejšo verzijo, obstaja več razlogov. Najmanjšo težo ima razlog, da je v knjižni verziji opaziti nekatere pravopisne in slovnične popravke, ki jih je zaznamoval jezikovni vpliv življenja v novi jugoslovanski državi in je zato verzija v DS na teh mestih jezikovno čistejša, čeravno vsebuje več tujk; v tem smislu nedvomno velja teorem W. W. Grega, da je v najzgodnejšem natisu ohranjenih največ lastnosti izvirnega, a izgubljenega rokopisa. Drugi upoštevanja vreden razlog je, da je verzija iz DS dandanes razmeroma težko dostopna in v knjižni obliki ni bila nikdar natisnjena. Tudi ta argument sam zase ni pomemben. Končno ni brez pomena, da more bralec v naši izdaji knjižno verzijo (1919) brati tako v samostojnem kakor v primerjalnem prikazu in je s tem avtorjeva zadnja volja v izdajateljskem smislu upoštevana.

Odločilni razlog, da kot veljavno in določilno predlogo ponudimo verzijo iz DS, je, da vsebuje prvotno, integralno podobo tega esejističnega romana, podobo, ki obsega originalno zamišljen horizont vseh konfliktnih odtenkov etičnih, estetskih, celo religioznih vprašanj in dilem, kakor jih je bil avtor zasnoval v prvi in neposredni kreaciji svojega romana. Pozneje je iz raznih nagibov, ki so bili glede na prvotno kreacijo sekundarnega, celo neliterarnega značaja, nekatere teh originalnih prvin zastrl. S to odločitvijo ne nasprotujemo upoštevanju načela avtorjeve zadnje volje ali namere. Izdajo smo marveč koncipirali tako, da pred avtorjevo predelavo romana *S poti* uvrstimo tudi prvotno, bolj kompleksno podobo tega izrazito problemskega leposlovnega besedila. Verziji sicer ostajata ločeni; naša izdaja ne ponuja ediranega besedila, sestavljenega iz dveh predlog, marveč vsako posebej, kot tretji prikaz pa omogoča sinoptičen pogled na notranjo variantnost tega findesièclovskega romana.

Prednost elektronske izdaje je bila, da kljub uredniškemu konceptu, ki postavlja v ospredje verzijo iz leta 1913, knjižna verzija iz leta 1919 ni v ničemer zapostavljena ali bralčevim očem zastrta. Nasprotno, v izdajo je vključena enakovredno. Tako je v elektronski izdaji mogoče uredniški koncept uveljaviti kot *mnenje urednikov*, hkrati pa pri tem docela upoštevati avtorjevo poslednjo voljo. Uredniški pogled se more neovirano izraziti, ne da bi z določeno obliko izdaje reduciral polifonijo besedilnega gradiva. V tiskani knjigi tega praktično ne bi mogli napraviti.

Izbrana uredniška zasnova elektronske izdaje torej združuje obe prevladujoči moderni tekstnokritični usmeritvi: iz anglo-ameriške *teorije predloge* sprejema temeljno koncepcijo o avtorjevi intenci. Iz *novogermanistične usmeritve* sprejema zahtevo po upoštevanju razvojnih verzij besedila – čeravno brez temeljnega (pravzaprav filozofskega) postulata te usmeritve glede načelne enakovrednosti posameznih verzij in nefinalnosti literarnega dela. Uredniški koncept, ki vzdržuje takšno povezavo, ni brez

notranje napetosti – toda zdi se, da je ta v elektronski izdaji smotrno razrešena s tretjim, sinoptičnim prikazom variantnih mest, kjer se obe načeli smiselno povezujeta.

Sklep

Priprava znanstvenokritične elektronske izdaje romana *S poti* Izidorja Cankarja (<http://nl.ijs.si/e-zrc/izidor/>) je odprla nekatere temeljne tekstnokritične in metodološke probleme posredovanja literarnih besedil – celo modernih – in pokazala, da ti segajo globlje v naša pojmovanja o naravi tekstov ter se dotikajo filozofskih vprašanj o intencionalnosti in obstoju literarnega besedila.

Z metodo ekdotičnega kolacioniranja obeh verzij romana *S poti* (1913, 1919) sta urednika omenjene izdaje (L. Vidmar, M. Ogrin) izdvojila mesta, kjer je avtor besedilo za knjižno izdajo predelal. Razlike med verzijama – vseh je 460 – sta razvrstila v tipologijo, ki obsega poleg naključnih tiskarskih napak pravopisno/jezikoslovne, slogovne in vsebinske avtorjeve posege. Večjih vsebinskih popravkov na ravni stavka moremo opaziti okrog trideset. Tri z idejnega gledišča pomembne odstavke je avtor iz knjižne verzije romana scela izločil. Štiri manjše leksikalne ali stavčne dodatke je vstavil v knjižno verzijo in jih v revialni objavi ni. Kljub temu drži, da je avtor svoje besedilo vsebinsko spreminjal predvsem z izločanjem, črtanjem delov besedila.

Ti tekstnokritični (ekdotični) izsledki vodijo k naslednjim sklepom. S pomenskega gledišča moremo reči, da je večina vsebinskih posegov naravnana k temu, da nekoliko zmanjšujejo, blažijo ali vsaj niansirajo ostro nasprotje, ki med glavnima osebama vlada na področju duhovnih, estetskih in etičnih vprašanj. Popravki torej rahlo blažijo kritično ost, ki jo je razbrati v odnosu pripovedovalca do Fritza, deloma pa tudi krepijo pripovedovalčevo notranjo enotnost. Ob tem ne gre spregledati več odlomkov *S poti*, kjer se tudi samega pripovedovalca lotevajo podobni skeptični in subjektivistični vzgibi kakor Fritza; razen enega takega odstavka, ki je scela črtan, so ti odlomki v knjižni verziji enaki kakor v DS, torej so v obeh verzijah romana zvečine identični in jih avtor ni spreminjal niti na stilistični ravni. Če upoštevamo modifikacije v senčenju pripovedovalčevega odnosa do Fritza, po drugi strani pa pravkar omenjeno dejstvo, moremo na podlagi izsledkov tekstnokritične analize sklepati, da je avtor želel kompozicijsko poenotiti, vsebinsko pa niansirati in celo nekoliko okrepiti notranje protislovno miselno zgradbo svojega romana. S temi opažanji tekstnokritična analiza že zadeva ob vprašanja interpretacije romana, s čimer prihaja na dan tesna notranja povezanost tekstne kritike, literarne zgodovine in interpretacije.

LITERATURA

- Anne BOHNENKAMP, 2001: *Textkritik und Textedition*. Grundzüge der Literaturwissenschaft. DTV, München, 179–203.
- Izidor CANKAR, 1913: *S poti*. Dom in svet, 1913, str. 96–99, 135–138, 168–173, 210–214, 287–291, 329–333, 373–376, 407–412, 466–469.
- Izidor CANKAR, 1919: *S poti*. Nova založba, Ljubljana, 1919.
- Izidor CANKAR, 1960: *S poti*. Kondor 40, MK, Ljubljana, 1960. Uredil in spremno besedo napisal Bojan Štih.

- Izidor CANKAR, 1969: *S poti*. Izidor Cankar: Leposlovje – eseji – kritika, 1–2. Slovenska matica 1968–1969. Uredil in spremna besedila napisal France Koblar.
- Izidor CANKAR, 2007: *S poti*. *Elektronska znanstvenokritična izdaja*. Uredila Matija Ogrin in Luka Vidmar, ZRC SAZU, 2007, <<http://nl.ijs.si/e-zrc/izidor/>>.
- W. W. GREG, 1950: The Rationale of Copy–Text. *Studies in bibliography*, 1950/51, str. 19–36.
- France KOBLAR, 1927: (nepodpisan uvod v:) *Katalog slovenskih knjig. Ob svoji deseti obletnici Nova založba v Ljubljani*.
- France KOBLAR, 1976: Moj obračun. Slovenska matica, Ljubljana.
- Dušan MORAVEC, 1994: Novi tokovi v slovenskem založništvu. DZS 1994.
- SPERBERG–MCQUEEN, C. M. and BURNARD, L. (eds.), 2002: *TEI P4: Guidelines for Electronic Text Encoding and Interchange*. Text Encoding Initiative Consortium. XML Version: Oxford, Providence, Charlottesville, Bergen <<http://www.tei-c.org/P4X/>>.
- France STELE, 1959: *Izidor Cankar*. V: Iz. Cankar: Uvod v likovno umetnost. Druga izdaja, Slovenska matica, 1959, str. 234 ss.
- G. Thomas TANSALLE, 1976: The Editorial Problem of Final Authorial Intention. *Studies in bibliography*, 1976, 167–211.
- Luka VIDMAR, 2007: Pomen likovnih umetnin v dveh verzijah romana *S poti* Izidorja Cankarja. <<http://nl.ijs.si/e-zrc/izidor/html/spoti-back.html#back.LVI>>. V: Cankar 2007.
- Tomo VIRK, 2003: *Moderne metode literarne vede in njihove filozofsko teoretske osnove*. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

SUMMARY

With the method of ecdotic comparison of both versions of the novel *S poti* (1913, 1919), the editors of this edition (L. Vidmar, M. Ogrin, <nl.ijs.si/e-zrc/izidor/>) pointed out the parts where the author revised the text for publication. The differences between the two versions – all 460 of them – were classified into a typology that includes, besides incidental printing errors, author's orthographic, grammatical, and stylistic changes, as well as changes in the content. There are about thirty major corrections in the content on the sentence level. The author entirely eliminated from the book publication three paragraphs that were important from the ideological point of view. There are four minor lexical or sentence additions in the book version compared to the journal publication. Nevertheless, the author changed the content of his text mainly by excising parts of the text.

These textual-critical (ecdotic) findings lead to the following conclusions. From the semantic point of view, the majority of changes in the content are aimed at diminishing, mitigating, or at least nuancing a harsh contrast between the two main characters with respect to psychological, aesthetic, and ethical questions. The changes on the one hand slightly soften the critical point that can be detected between the narrator and Fritz, and on the other hand they strengthen the narrator's inner integrity. In addition, one should not overlook the passages from *S poti* in which the narrator himself feels skeptical and subjectivist impulses similar to Fritz's. With the exception of one such paragraph, which was entirely eliminated, these passages are the same in the book version as in the journal publication, i.e., they are mostly identical in both versions of the novel and the author did not modify them even stylistically. Taking into account the changes in the nuance of narrator's attitude towards Fritz and the aforementioned fact, one can, based on the findings of textual-critical analysis, conclude that the author wanted to make the composition of the novel more uniform, nuance the content, and strengthen the internally contradictory psychological structure of his novel. With these observations, the textual-critical analysis already collides with the questions of the novel interpretation, which also brings to light a close connection between textual criticism, literary history, and interpretation.